

Περιβαλλοντική Ηθική. Η Πράσινη Χημεία ως αναγκαιότητα.

Α. Ι. Μαρούλης, Κ. Χατζηαντωνίου-Μαρούλη,

Ε. Κολιάρμου, Κ. Μακρή

Τμήμα Χημείας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
email: *apm@chem, ekoliarm@chem.auth.gr, kmakri@chem.auth.gr*

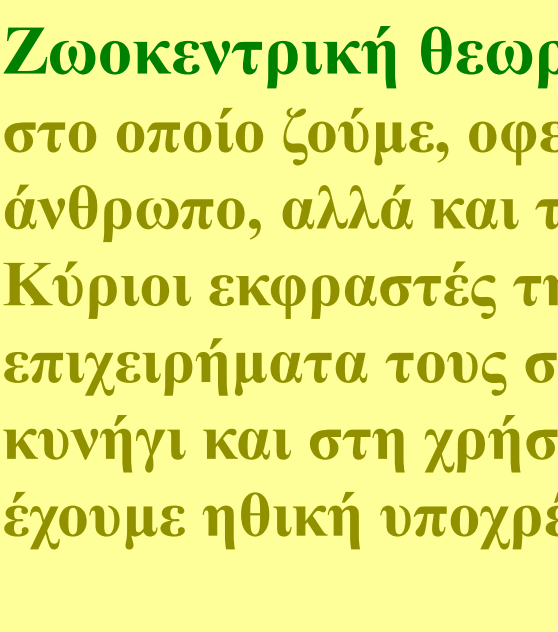
Εισαγωγή

Περιβαλλοντική ηθική είναι η επιστήμη που μελετά την ηθική σχέση των κοινωνικών μονάδων μέσα στο περιβάλλον στο οποίο βιώνουν. Μελετά δηλαδή, την αξία και την ηθική θέση των ανθρώπων προς το περιβάλλον. Η περιβαλλοντική ηθική μπορεί να θεωρηθεί ως μια υποενότητα της *περιβαλλοντικής φιλοσοφίας*, η οποία περιλαμβάνει την περιβαλλοντική αισθητική, την περιβαλλοντική θεολογία, και όλους τους κλάδους της φιλοσοφικής έρευνας (π.χ., επιστημολογία, μεταφυσική, φιλοσοφία της επιστήμης και τεχνολογία, κ.α.). Λέγεται συχνά ότι είναι λάθος ηθικά για τους ανθρώπους να ρυπαίνουν και να καταστρέφουν το φυσικό περιβάλλον και να καταναλώνουν ένα τεράστιο ποσοστό των φυσικών πόρων του πλανήτη. Εάν είναι λάθος πράγματι, είναι απλά επειδή ένα βιώσιμο περιβάλλον είναι απαραίτητο για την ανθρώπινη ευημερία; Η μια τέτοια συμπεριφορά είναι επίσης λάθος επειδή το φυσικό περιβάλλον και το ποικίλο περιεχόμενό του έχουν συγκεκριμένα δικαιώματα τα οποία οφείλουμε να τα σεβόμαστε και να τα προστατεύουμε;

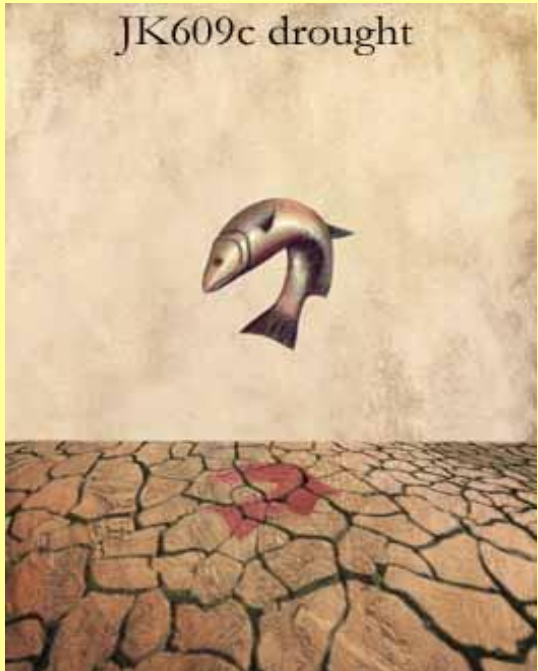
Θεωρίες Περιβαλλοντικής Ηθικής

Ανθρωποκεντρική θεωρία: Ο άνθρωπος αποτελεί τον κατεξοχήν ηθικό αξιολογητή του περιβάλλοντος και των στοιχείων που το απαρτίζουν. Στη φύση αποδίδεται μια σχετική ηθική αξία που αλλάζει ανάλογα προς τις ανάγκες και τις διαθέσεις του ανθρώπου - παρατηρητή. Οι άνθρωποι συνηθίζουν να διαμορφώνουν τους τρόπους συμπεριφοράς τους ανάλογα προς τη μορφή της πραγματικότητας. Στην περίπτωση που η πραγματικότητα δεν έχει καμία αξία πέραν αυτής που της προσδίδει ο άνθρωπος, η συμπεριφορά του ανθρώπου είναι ριζικά διαφορετική από ότι θα ήταν στην περίπτωση που η φύση διαθέτει εγγενείς αξίες.

Ζωοκεντρική θεωρία ή Παθοκεντρική: Το σύστημα των κανόνων και των αξιών μέσα στο οποίο ζούμε, οφείλει να αναγνωρίζει ως ηθικά σημαντική οντότητα, όχι μόνο τον άνθρωπο, αλλά και τα ζώα. Η ύπαρξη τους εξισώνεται και η διαφορά τους εκμηδενίζεται. Κύριοι εκφραστές της υπήρξαν οι Feinberg, Regan και Singer, οι οποίοι εστίασαν τα επιχειρήματα τους στη σφαγή των ζώων προς ικανοποίηση διατροφικών αναγκών, στο κυνήγι και στη χρήση πειραματόζωων για επιστημονική έρευνα, υποστηρίζοντας πώς έχουμε ηθική υποχρέωση να είμαστε χορτοφάγοι.

Βιοκεντρική θεωρία: Η φύση δεν είναι πολύτιμη μόνο γιατί είναι χρήσιμη στον άνθρωπο, αλλά διότι διατηρεί μια αναλλοτρίωτη εγγενή ηθική αξία. Η παντοδυναμία του ανθρώπινου λόγου και της ανθρώπινης κριτικής ικανότητας αμφισβητούνται, ενώ ταυτόχρονα αναδύονται οι αξίες που περιέχονται αυτούσιες μέσα στα ίδια τα οικοσυστήματα. Η σημαντικότητα του είδους γίνεται ιδιαίτερα κατανοητή εφόσον ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι το άτομο είναι έκφραση, αντιπροσώπευση του είδους. Με το θάνατο ενός είδους απαλείφεται το δικαίωμα των μελλοντικών γενεών αυτού του είδους να έρθουν στη ζωή και να πεθάνουν στη συνέχεια, συμβάλλοντας έτσι στη διατήρηση της λειτουργικότητας της βιοτικής κοινότητας. Το άτομο είναι δυνατό να αναπαραχθεί, το είδος όμως όχι και αυτή η μοναδικότητά είναι το εργαλείο που το αναβαθμίζει στην ηθική αξιολογική μας κλίμακα.

Οικοφεμινισμός: Περιλαμβάνει και χρησιμοποιεί τις ποικίλες φεμινιστικές φιλοσοφίες στην προσέγγιση και ανάλυση των διαφόρων περιβαλλοντικών θεμάτων. Έχει ως κύριο γνώρισμα του τη θέση εκείνη σύμφωνα με την οποία υπάρχουν αντίστοιχες σχέσεις ανάμεσα στην επιβολή επί των γυναικών και την επιβολή επί της φύσης. Οι άνδρες θεωρούνται υπεύθυνοι για την οικολογική καταστροφή καθώς κατέχουν αποκλειστικά την εξουσία στα χέρια τους. Άρα η σωστή αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών θεμάτων προϋποθέτει μία πιο θηλυκή προσέγγιση και κοουλτούρα.

Η Περιβαλλοντική Ηθική στην Αρχαία Ελλάδα

Προσωκρατικοί και Οικολογία (6ος αιώνας π.χ): Ένα κοινό γνώρισμα των προσωκρατικών είναι η παρατήρηση του περιβάλλοντος, οι ρυθμοί, οι μεταλλαγές των φυσικών στοιχείων, καθώς και οι κυκλικές, φυσικές διαδικασίες. Ο *Θαλής*, συμβιβάζει και συνενώνει τις νοητικές επιστήμες με την εσωτερική θρησκευτική αντίληψη ότι δηλαδή ο κόσμος δεν είναι άψυχος αλλά τρέφεται, εμψυχώνεται και καθοδηγείται από θεούς. Ο *Αναξίμανδρος* αναφέρει ότι τα αντίθετα μέσω της διαδοχικής υπεροχής του ενός πάνω στο άλλο αποτελούν τους κινητήριους πόλους της εξέλιξης και της αλλαγής. Ο *Ξενοφάνης* τολμάει να ταρακουνήσει με τον σαρκασμό και τη ειρωνεία του, την τάση των ανθρώπων να κρίνουν τα πάντα μόνο με βάση την δική τους αντίληψη και να αδυνατούν να κατανοήσουν το Όλον ή, τουλάχιστον, να σεβαστούν την φυσιολογική διαφορετικότητα. Ο *Ηράκλειτος* συμφωνεί με τον Ξενοφάνη όταν λέει ότι: «Το θαλασσινό νερό είναι το πιο καθαρό και το πιο μολυσμένο. Για τα ψάρια είναι πόσιμο κι ευεργετικό, αλλά για τους ανθρώπους μη-πόσιμο και βλαβερό».

Οικοθεολογία

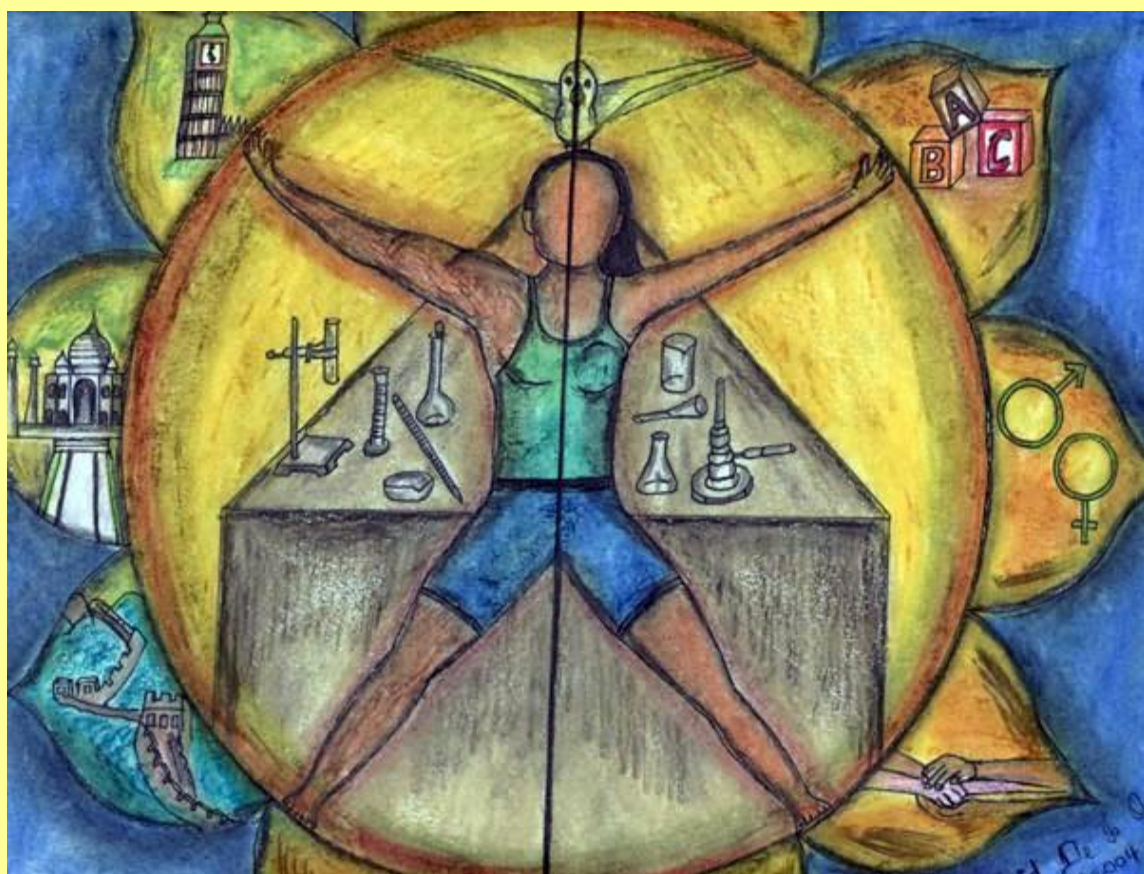
Είναι μία θεολογική οικολογική ηθική που εκφράζεται από το σύνολο των οικολογικά «σκεπτόμενων» θρησκειών, η οποία δεν ταυτίζεται με κάποια συγκεκριμένη θρησκεία. Αναγνωρίζει την ιδιαίτερη θέση του ανθρώπου στο σύνολο της φύσης και προσπαθεί να τον συγκρατήσει από τον εγωιστικό αυτοπροσδιορισμό του.

Χριστιανισμός: Η χριστιανική θεολογία διαδραμάτισε αρνητικό ρόλο στο θέμα της οικολογικής κρίσης καθώς παρείχε ώθηση στην λογικοφανή και «επιστημονική» κατάκτηση και εκμετάλλευση της φύσης. Αλλά ο χριστιανισμός έχει πλούσια προφητική και μυστηριακή παράδοση, η οποία διαπνέεται από βαθιά σοφία που μπορεί να οδηγήσει σε μία πιο σωστότερη προσέγγιση των οικολογικών θεμάτων. Η χριστιανική σκέψη αντιμετωπίζει πλέον το περιβάλλον λαμβάνοντας υπόψη την σύγχρονη επιστήμη, αρχαιολογικά ευρήματα-συμπεράσματα, κοινωνιολογικές μελέτες και ενθαρρύνοντας οικολογικά ορθά πρότυπα.

Ιουδαϊσμός: Είναι χαρακτηριστική η άποψη και στάση των Εβραίων απέναντι στη γη: *Είμαστε μόνο μισθωτές σε αυτή τη γη. Το έδαφος ανήκει στο Θεό. Μας έχει δοθεί η άδεια να απολαμβάνουμε τα πλούσια δώρα του Δημιουργού αλλά δεν πρέπει να σπαταάμε ή να καταστρέφουμε οτιδήποτε.*

Ινδουϊσμός: Εξυμνεί την γη, την ατμόσφαιρα και τον ουρανό και συνδέει σύμφωνα με το Samkhya, τους θεούς με τα πέντε μεγάλα στοιχεία: γη , νερό , φωτιά, αέρας , και διάστημα.

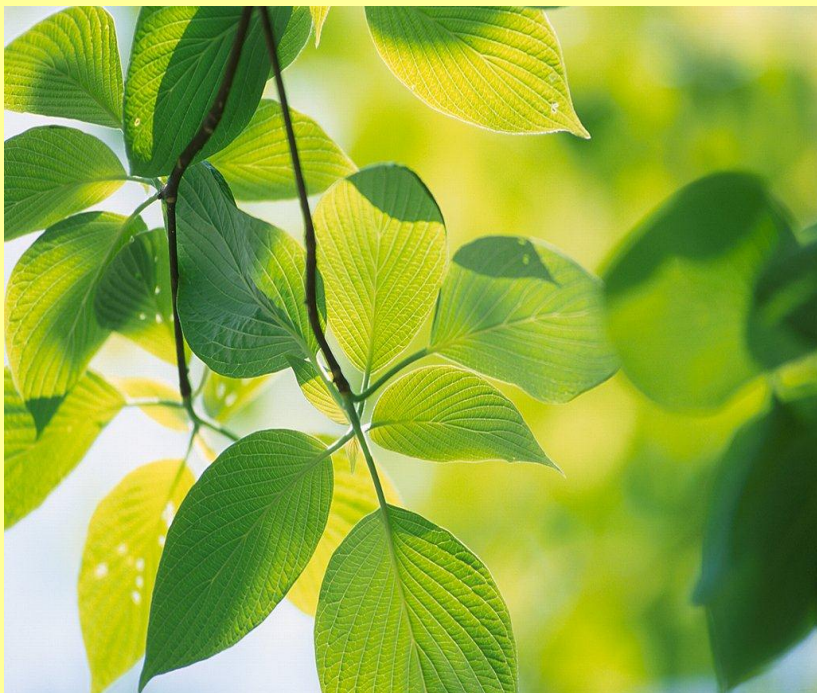
Περιβαλλοντική Ηθική και Πράσινη Χημεία

Η Πράσινη Χημεία είναι μια νέα φιλοσοφία της χημείας που όμως δεν καταργεί την χημεία, αλλά προωθεί τον επανασχεδιασμό της με μία πιο πράσινη προσέγγιση προς το περιβάλλον. Στην εποχή της τεχνολογίας και της αλόγιστης χρήσης των χημικών, οι 12 Αρχές της Πράσινης Χημείας θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον σύγχρονο κώδικα ηθικής στάσης ως προς το περιβάλλον, υπό την προϋπόθεση τη συμμετοχή όλων. Περιλαμβάνουν δε επαγγελματικά και κοινωνικά ιδανικά, που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τόσο από τον χημικό επιστήμονα, όσο και από τον κάθε εμπλεκόμενο φορέα και πολίτη. Είναι άραγε υπερβολική ή παρκινδονευμένη η άποψη είναι πως η Πράσινη Χημεία αποτελεί μονόδρομο για τη σωτηρία του πλανήτη;

Φυσιοκεντρική θεωρία: Αποτελεί συνέχεια και επέκταση της βιοκεντρικής θεωρίας, όπου υποστηρίζει μία υποστασιοποίηση της φύσης. Ο άνθρωπος ενσωματώνεται και αφομοιώνεται στο βιταλιστικό ρυθμό της φύσης ως αντικείμενο. Η φυσιοκεντρική θεωρία *έχει* επηρεάσει πολλούς φιλοσόφους, οι οποίοι ανέπτυξαν ιδιαίτερες περιβαλλοντικές φιλοσοφικές θεωρίες, εκ των οποίων οι σημαντικότερες είναι:

Βαθιά οικολογία - Ρηχή οικολογία:

Το κίνημα της βαθιάς οικολογίας, επικυρώνει την βιοσφαιρική ισότητα, την άποψη ότι όλα τα ζωντανά πράγματα είναι όμοια όσον αφορά στην αξία των δικαιωμάτων τους, ανεξάρτητα από τη χρησιμότητά τους για τις ανθρώπινες ανάγκες. Το κίνημα ρηχής οικολογίας, είναι ο «αγώνας ενάντια στη ρύπανση και τη μείωση των πόρων», κεντρικός στόχος του οποίου είναι η *υγεία και ευημερία των ανθρώπων* των ανεπτυγμένων χωρών. Η ρηχή οικολογία, είναι η χρησιμοθηρική και ανθρωποκεντρική προσέγγιση του περιβάλλοντος, ενώ αντίθετα η βαθιά οικολογία δεν διαχωρίζει τον άνθρωπο από το περιβάλλον και ακολουθεί μία πιο ολιστική προσέγγιση (Naess, 1973).

Η ηθικής της γης ή Οικοκεντρισμός: Επεκτείνει την ηθική στη γη, τα φυτά, και τα ζώα ή μονολεκτικά στη Γη μας. Τους αναγνωρίζει ένα βιοτικό δικαίωμα μαζί με βασικές οικολογικές παρατηρήσεις που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία συγκεκριμένων κανόνων περιβαλλοντικής ηθικής. Είναι πλήρως μη ανθρωποκεντρική και κατά πολλούς περιβαλλοντολόγους αποτελεί την μοναδική και αναγκαία προϋπόθεση για μία ουσιαστική περιβαλλοντική προσέγγιση. Κύριος εκφραστής της είναι ο Aldo Leopold ο οποίος στο δοκίμιο του *A Sand County Almanac* (1949) υποστήριξε μια εκτίμηση και μια διατήρηση των πραγμάτων «φυσικό, άγριο και ελεύθερο».

Κοινωνική Οικολογία: Η θεωρία της κοινωνικής οικολογίας συνδέεται κυρίως με το έργο του Murray Bookchin (1965), ο οποίος διατύπωσε τις θέσεις της κοινωνικής οικολογίας, υποστηρίζοντας πως οικονομικές, εθνικές και πολιτισμικές συγκρούσεις βρίσκονται στον πυρήνα των σοβαρών οικολογικών ανισορροπιών που αντιμετωπίζουμε σήμερα, γι' αυτό και το πραγματικό πεδίο όπου θα κριθεί το οικολογικό μέλλον του πλανήτη είναι το κοινωνικό.

Πλάτωνας–Αριστοτέλης–νεοπλατωνικοί (9ος αιώνας π.χ- 2ος αιώνας μ.χ): Όλος ο κόσμος, κατά τον *Πλάτωνα*, δημιουργήθηκε για να είναι όμοιος με τον Θεό. Συνεπώς αυτό το προνόμιο δεν ανήκει μόνο στον άνθρωπο. Ο *Αριστοτέλης* (Πολιτικά) υποστηρίζει ότι η φύση έχει φτιάξει όλα τα πράγματα ειδικά για χάρη του ανθρώπου και ότι η αξία των μη ανθρώπινων πραγμάτων στη φύση είναι μόνο οργανική. Ο κόσμος και η φύση έχουν αντάρκεια και αυτοσυντηρούνται. Η ανακύκλωση είναι η βασική αρχή του κόσμου. Ότι καταστρέφεται γίνεται η βάση για την δημιουργία του νέου. «Αλήθεια, ο κόσμος έχει κατασκευαστεί κατά τρόπο ώστε να δίνει ο ίδιος στον εαυτό του τροφή ό,τι από τον εαυτό του καταστρέφεται...». Ο *Πλωτίνος* πιστεύει ότι η επονομαζόμενη «φύση» είναι ψυχή, γέννημα μιας ανώτερης ψυχής που ζει εντονότερα.

Ισλάμ: Αντιλαμβάνεται τη γη ως μέσον για την ευημερία των ανθρώπων το οποίο πρέπει να αντιμετωπίζεται και να χρησιμοποιείται υπεύθυνα. Το πράσινο χρώμα για τους Μουσουλμάνους είναι ευλογημένο και μαζί με μία βαθιά αίσθηση της αξίας της φύσης ως το τέλειο και το πιο καρποφόρο σχέδιο του Θεού, παρέχει τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη, μίας πράσινης Jihad κατάλληλης για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής κρίσης.

Βουδισμός: Οι Βουδιστές ενδιαφέρονται για το συνολικό φυσικό περιβάλλον και επεκτείνουν την αγάπη, την καλοσύνη και τον οίκτο πέρα από τους ανθρώπους και στα ζώα και στα φυτά και στη ίδια τη ζωή.

Πανθεϊσμός: Τονίζει μια αίσθηση σεβασμού και θαυμασμού της φύσης, και ένα πιστεύω ότι οι άνθρωποι είναι μέρη της. Καρδιά του είναι ο υπέρτατος σεβασμός προς την φύση. Λέγεται και σέβεται τον κόσμο όπως ακριβώς είναι, προωθεί μια ηθική σεβασμού των δικαιωμάτων ανθρώπων και ζώων και ένα τρόπο ζωής που διατηρεί παρά καταστρέφει το περιβάλλον.

